

СЕКЦІЯ 1 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-2-1>

ТИПИ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Кметик-Подубінська Христина Ігорівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
khrystyna.kmetyk@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6572-7134

Стаття присвячена дослідженню типів комунікативних практик та їх характерних рис, завдяки яким забезпечується реалізація комунікації інформаційного суспільства.

Мета. Автором акцентовано на помилковості розуміння комунікації лише в її вербальному прояві та існуванні інших видів взаємних зв'язків. Тому метою дослідження визначено з'ясування різних типів комунікативних практик та їх характерних рис.

Методи. Оптимальною методологічною основою для дослідження є комплекс філософсько-світоглядних підходів до вивчення типів комунікативних практик та їх характеристик, загальнонаукових та спеціально юридичних методів. Використано методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, структурно-функціональний, термінологічний, герменевтико-правовий та порівняльно-правовий методи.

Результати. У статті проаналізовано проблему типологізації комунікативних практик на основі аналізу позицій дослідників. З'ясовано типи комунікації за різними критеріями – залежно від мети, репрезентації різних аспектів комунікативного процесу, кількісного і суб'єктного складу, рівня залученості особи, способу взаємодії, кожен з яких може бути застосований за певних умов. Акцентовано на питанні залежності сучасного суспільства від віртуальних способів спілкування за допомогою різних комунікативних платформ. З'ясовано різні типи і форми сучасної комунікації в Інтернет-середовищі – від традиційних текстових обмінів до більш динамічних і персоналізованих чатів, в тому числі соціальних мереж.

Висновки. Автором зроблено висновок про важливість комунікації як невід'ємної складової сучасного інформаційного суспільства. Реалізуючись за допомогою комунікативних практик, комунікація визнана важливим процесом передачі інформації між різними суб'єктами суспільних відносин і розкривається у різних її типах. Відзначено, що сучасні комунікативні платформи суттєво полегшили процеси комунікації, дозволивши перебування в постійному зв'язку без фізичної присутності. Тому їх подальша еволюція неминуча, а отже наступним важливим кроком є розробка ефективних правових механізмів їх застосування.

Ключові слова: інформаційне суспільство, обмін інформацією, комунікація, комунікативні практики, комунікативні платформи, форми комунікації, рівень комунікації.

TYPES OF COMMUNICATIVE PRACTICES OF THE INFORMATION SOCIETY

Kmetyk-Podubinska Khrystyna Ihorivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Intellectual Property,
Information and Corporate Law
Ivan Franko National University of Lviv
khrystyna.kmetyk@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6572-7134

The article is devoted to the study of the types of communicative practices and their characteristic features, thanks to which the implementation of communication in the information society is ensured.

The Purpose. The author emphasizes the fallacy of understanding communication only in its verbal manifestation and the existence of other types of mutual connections. Therefore, the purpose of the research is to clarify different types of communicative practices and their characteristic features.

Research methods. The optimal methodological basis for research is a complex of philosophical

and worldview approaches to the study of types of communicative practices and their characteristics, general scientific and specifically legal methods. Methods of analysis, synthesis, deduction, induction, structural-functional, terminological, hermeneutic-legal and comparative-legal methods were used.

Research results. The article analyzes the problem of typology of communicative practices based on the analysis of researchers' positions. The types of communication are clarified according to various criteria – depending on the purpose, representations of various aspects of the communicative process, quantitative and subject composition, level of involvement of the person, method of interaction, each of which can be applied under certain conditions. Emphasis is placed on the issue of modern society's dependence on virtual ways of communication using various communication platforms. Different types and forms of modern communication in the Internet environment are clarified – from traditional text exchanges to more dynamic and personalized chats, including social networks.

Conclusions. The author concluded about the importance of communication as an integral component of the modern information society. Realized with the help of communicative practices, communication is recognized as an important process of information transfer between various subjects of social relations and is revealed in its various types. It was noted that modern communication platforms significantly facilitated communication processes, allowing to stay in constant contact without physical presence. Therefore, their further evolution is inevitable, and therefore the next important step is the development of effective legal mechanisms for their application.

Key words: information society, information exchange, communication, communicative practices, communicative platforms, forms of communication, level of communication.

Вступ. Протягом усього розвитку людства в суспільстві більшою чи меншою мірою постійно присутня комунікація. З точки зору побудови громадянського суспільства вона цілком обґрунтовано розглядається як одна з її фундаментальних категорій. Сучасна комунікація є невід'ємною частиною суспільного життя, яке без спілкування було б неможливим. Лише завдяки комунікації, на думку дослідників, ми розуміємо і сприймаємо речі. Тому основною метою комунікації є чітке донесення інформації один до одного (Kalamtime, 2021).

Доволі часто, коли йдеться про суть комунікації, поширеною є думка лише про її вербальний прояв, хоча це лише один із аспектів комунікації. На практиці комунікація включає інші види взаємних зв'язків. Тому про комунікативні практики сучасного інформаційного суспільства слід говорити в контексті різних їх типів. У зв'язку з цим метою статті є з'ясування типів комунікативних практик інформаційного суспільства та їх характерних рис.

Розділ 1. Типологізація сучасної комунікації. Комунікація у сучасному суспільстві, розглядаючись як різновид соціальної практики чи діяльності, є процесом передачі інформації між різними суб'єктами суспільних відносин і реалізовується за допомогою різних комунікативних практик (Пархоменко, 2021: 143–150). Поряд з тим ані вітчизняні, ані зарубіжні дослідники різних суспільних наук досі одноставно не визначилися з питанням їх типологізації.

Різні джерела, оперуючи категоріями методів способів чи видів комунікації, мають на увазі схожі поняття і виокремлюють вербальну, невербальну, письмову, візуальну комунікацію, а також слухання. Водночас поширеним у літературі є виокремлення двох видів комунікації – вербальне і невербальне спілкування. Вербальна комунікація (тип спілкування, який використовує мову) передбачає можливість говорити і писати, поділяється на усну та письмову. Невербальне спілкування використовує мову тіла, щоб передати повідомлення чи ідею іншим (Srusti, 2020). Кожна з них важлива і може бути застосована в різ-

них умовах або використовуватися разом.

У залежності від мети типи комунікації, які визначають її змістовий аспект, можна градувати як комунікація з метою інформування, комунікація з метою обміну інформацією та комунікація з метою мовного впливу. У кожному з названих типів комунікації обов'язковими є дві складові – передача інформації та мовний вплив. Але, як зазначають науковці, ці елементи мають у названих типах різну значущість, а тому будуть помітно відрізнятися такі складники комунікації, як спосіб подачі інформації, стратегія і тактика мовленнєвої поведінки партнерів по спілкуванню (Пархоменко, 2021: 4–7).

На думку дослідників, можна виділити чотири типи комунікації, які, по суті, репрезентують аспекти комунікативного процесу, частково його фази: моделі трансмісії, моделі ритуалу, моделі привернення уваги і моделі рецепції. На основі цих типів комунікації та інших характеристик комунікативного процесу виділяють різні види комунікації за кількістю співрозмовників: внутрішня комунікація (розмова з самим собою), міжособистісна (розмова між двома людьми), комунікація в малих групах (3–5 осіб), публічна (20–30 і більше осіб), організаційна (100 і більше) та масова (1000 і більше). В загальному їх об'єднують в одновекторну і багатовекторну комунікації, які можуть відбуватися у монологічній та діалогічній формах (Косенко, 2013: 51–54).

Дещо схожою є типологізація комунікації за суб'єктним критерієм, запропонована дослідниками теорії організації. Зокрема, виокремлюють внутрішньоособову та міжособову комунікації, комунікацію в малій групі, суспільну комунікацію, внутрішню оперативну та зовнішню оперативну, а також особову комунікації (Марченко, 2015).

Внутрішньоособова комунікація, на думку науковців, – це комунікація всередині самого індивіда. У ній він одночасно виступає і стороною, яка посилає інформацію, і яка її отримує. Мозок діє як канал для обробки інформації, а зворотний зв'язок доповнює інформацію або відкидає її. Натомість міжособистісна

комунікація передбачає комунікацію з іншим суб'єктом і є найбільш поширеним типом комунікування. Тут суб'єкти також діють як такі, що посилають і приймають інформацію, а зворотнім зв'язком виступають відповіді кожного з них. Прикладом такої комунікації може бути інтерв'ю чи інша схожа модель спілкування, в тому числі в цифровому середовищі. Іншим виокремлюваним типом є комунікація в малій групі (команді), де кожен суб'єкт перебуває у взаємодії з іншими учасниками і має рівні шанси брати участь в процесі обміну інформацією. Така комунікація дієва з огляду на більшу структурованість каналів зв'язку, однак добре застосовна лише щодо тих суб'єктів, які схильні до діяльності в команді. Якщо ж група велика і є потреба залучення значної кількості суб'єктів, слід говорити про суспільну комунікацію. У ній виступаючий (джерело інформації) передає послання аудиторії (одержувачам інформації). Канали зв'язку в цьому типі ідентичні з каналами в міжособовій та командній комунікації, але тут можливе використання технічних засобів, зокрема засобів візуальної дії на аудиторію (діаграми, діапроектори тощо). Разом з тим комунікативний зв'язок тут є дещо формальним і нерегулярним, аудиторія зазвичай не інтерпретує джерело інформації, а лише висловлює своє ставлення до нього. Прикладом такого типу можуть бути збори, пресконференції тощо. У свою чергу, внутрішня та зовнішня оперативна комунікації в межах певних організацій є структурованими типами комунікації, які є частиною їх діяльності і пов'язані з досягненням їх мети. Це можуть бути зв'язки між структурними підрозділами організації або ж відносини з органами влади та громадськістю. В результаті випадкового обміну інформацією виникає також особова комунікація, яка є скоріше результатом постійного прагнення суб'єктів до взаємодії і носить здебільшого ситуативний характер (Марченко, 2015).

Розділ 2. Комунікативні практики у віртуальному просторі. Сучасна комунікація динамічно розвивається разом із розвитком технологій. Тому сьогодні суспільство в значній мірі залежить від віртуальних способів спілкування за допомогою різних комунікативних платформ.

Існування відмінностей звичайної комунікації від комунікації в мережі Інтернет пов'язана, насамперед, з самою специфікою віртуальної реальності. В літературі виокремлюють три характеристики віртуальної реальності: нематеріальність впливу (зображуване створює ефекти, характерні для речового), умовність параметрів (об'єкти штучні й змінювані), а також ефемерність (свобода входу/виходу забезпечує можливість переривання й відновлення існування). В цілому ж таким комунікативним практикам притаманні фрагментарність, знакозаміщення (смайлики), полістилістичність, симулятивність, декларативність, іміджевий чи технічний характер, орієнтація на трансідентичність (глобоіндивідуалізація) (Настояща, 2018: 118–126).

Дослідження показують, що в Інтернет-середовищі використовуються різні типи прак-

тик. Загалом комунікативні Інтернет-практики, які полягають в обміні інформацією між користувачами, реалізуються у двох типах: як спілкування (обмін різними повідомленнями) або обмін контентом (документами, аудіо або відеозаписами, фотографіями тощо). За сферою застосування вони можуть бути повсякденно-побутові, освітні, професійні, суспільно-політичні, економічні та розважальні (Малеєва, 2015: 134–135).

За рівнем залученості особи в процесі комунікації виокремлюють активні і реактивні практики. В ході активних комунікативних практик користувачі генерують нові смисли, продукують інформаційне наповнення, створюють та поширюють контент, висловлюють своє ставлення до інформації, реагують на повідомлення, інформацію, думку інших суб'єктів. За реактивних практик користувачі ситуативно реагують на повідомлення, інформацію, контент інших, висловлюючи своє ставлення; спостерігають за перебігом комунікації, але самі, як правило, не генерують нових (Краснякова, 2017: 211).

За способом взаємодії практики поділяють на конструктивні та деструктивні. Конструктивні (консолідаційні) практики генерують та поширюють інформацію з метою взаєморозуміння та конструктивної взаємодії з іншими комунікантами в онлайн-групах, Інтернет-спільнотах, поважають думку іншого. До таких практик віносять когнітивні діалоги, полілоги, спільне опрацювання документів, висловлювання пропозицій, міркувань, участь в обговоренні актуальних проблем суспільства, суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Деструктивні (конфронтаційні) практики генерують та поширюють інформацію з метою розпалювання конфліктів, провокацій, формування образу (свій-чужий), маніпулювання, дезінформації. До них можна віднести агресивні діалоги, використання ненормативної лексики, образи, роздратованість, провокаційні вислови, які викликають конфлікти між комунікантами (Краснякова, 2017: 211).

У схожому сенсі дослідниками пропонується розглядати «агресивні» та «миролюбні» практики. На думку Н.А. Жукової, «агресивні» практики можуть навіювати агресивну поведінку, а їх «продукти» із захопленням засвоюють агресивне світовідношення. Натомість «миролюбні» практики є рекреаційними і емпатійними, вони несуть позитивну, життєстверджуючу інформацію. Такі практики, на думку науковців, здатні створювати різні психічні ефекти – від простого відволікання, розважання до переживання на рівні катарсису (Жукова, 2022: 15–22).

Окрім того, в літературі виокремлюється «пасивний рівень комунікації». За цих умов користувачі лише спостерігають за перебігом комунікації і не беруть участі в обговоренні. Такі суб'єкти користуються інформаційними продуктами інших, не висловлюючи свого ставлення; не генерують нових смислів та наповнення контенту Інтернету (Краснякова, 2017: 211).

Використання комунікативних платформ дозволяє виокремити різні форми сучасної комунікації, такі як живі чати, соціальні медіа,

програми обміну миттєвими повідомленнями, відеочати, голосові виклики, електронна пошта, текстові повідомлення, ведення блогів тощо.

Електронна пошта як найбільш традиційна форма використовується для різних цілей, в тому числі для поширення новин, донесення повідомлень масової інформації у формальній та неформальній комунікації. Короткі, чіткі текстові повідомлення в основному слугують для неформального спілкування, оскільки допомагають передавати невеликі фрагменти інформації від відправника до одержувача. Останній може надати відгук або відповіді на повідомлення на власний розсуд. Натомість ведення блогів передбачає публікації повідомлень, думок чи ідей у розмовному тоні для широких мас користувачів з можливим зворотнім зв'язком. Інформація, опублікована в блозі, може бути доступна кожному. Програми обміну миттєвими повідомленнями використовуються для швидких неформальних чатів і групових комунікацій. Живі чати дозволяють ставити питання та отримувати відповіді синхронно, в режимі реального часу. Однією з найбільш персоналізованих і поширених форм сучасного комунікації є голосовий дзвінок. Він миттєво дозволяє відправнику та одержувачу прислухатися один до одного. Вдосконаленою версією голосових викликів є відеочати. У них відправник і одержувач можуть чути і бачити один одного, розшифровувати мову тіла та емоції. Технічно можливо також брати участь у групових відеодзвінках. У цьому сенсі соціальні мережі як ще одна форма буквально змінили обличчя сучасної комунікації, знявши обмеження з можливістю вибору приватного чи публічного спілкування (Srusti, 2020).

Висновки. Комунікація є невід'ємною складовою частиною сучасного інформаційного суспільства, яке розуміє і сприймає світ через спілкування та постійну взаємодію. Реалізуючись за допомогою комунікативних практик, вона є важливим процесом передачі інформації між різними суб'єктами суспільних відносин і розкривається у різних її типах.

Типи комунікації, які визначають її змістовий аспект, можна градуювати за різними критеріями – залежно від мети, репрезентації різних аспектів комунікативного процесу, кількісного і суб'єктного складу, рівня залученості особи, способу взаємодії, кожен з яких може бути застосований за певних умов.

Сучасні комунікативні платформи суттєво полегшили процеси комунікації, дозволивши перебування в постійному зв'язку без фізичної присутності. Використання різних платформ дозволяє виокремити різні форми сучасної комунікації – від традиційних текстових обмінів до більш динамічних і персоналізованих чатів, в тому числі соціальних мереж, які докорінно змінили зміст комунікативних процесів.

Сучасні типи комунікативних практик зручні та ефективні, їх подальша еволюція неминуча, а отже, наступним важливим кроком є розробка ефективних правових механізмів їх застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Anannya Srusti. Modern Means of Communication. Full List. 2020. URL: <https://pscnotes.in/modern-means-of-communication-full-list/> (дата звернення: 20.05.2023).
2. Evolution of Communication from Ancient to Modern Times. Kalamtime. 2021. URL: <https://www.kalamtime.com/blog/evolution-of-communication/> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Жукова Н.А. Комунікативні практики в період військового часу: досвід опрацювання проблеми. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2022. № 2. С. 15–22.
4. Косенко Ю.В. Основи теорії мовленнєвої комунікації: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2013. С. 51–54.
5. Краснякова А.О. Проблеми дослідження комунікативних практик в Інтернет-середовищі. Медіапсихологія і медіаосвіта. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології*. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 39(42). 230 с.
6. Малєєва Н.С. Комунікативні інтернет-практики в сучасному суспільстві. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. Вип. 1. С. 128–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_1_17 (дата звернення: 20.05.2023).
7. Марченко О.М. Теорія організації: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 359 с. URL: https://pidru4niki.com/81799/menedzhment/tipi_komunikatsiy (дата звернення: 20.05.2023).
8. Настояща К.В. Комунікативні практики соціальних мереж: фактори та вектори трансформації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. Вип. 77. 2018. С. 118–126.
9. Пархоменко Н.М. Реалізація інформаційної функції держави щодо правового регулювання відносин у сфері комунікацій. *Публічне право*. № 3(43). 2021. С. 143–150.
10. Пархоменко Н.М. Сутнісні характеристики комунікативних практик в аспекті реалізації інформаційної функції держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 53. С. 4–7.

REFERENCES:

1. Anannya Srusti. Modern Means of Communication. Full List. URL: <https://pscnotes.in/modern-means-of-communication-full-list/> (last accessed 20.05.2023)
2. Evolution of Communication from Ancient to Modern Times. URL: <https://www.kalamtime.com/blog/evolution-of-communication/> (last accessed 20.05.2023)
3. Zhukova N. A. Komunikatyvni praktyky v period viiskovoho chasu: dosvid opratsiuvannia problemy [Communicative practices during the wartime period: the experience of working out the problem]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. № 2/2022. S. 15–22.
4. Kosenko Yu. V. Osnovy teorii movlennievoi komunikatsii [Basics of the theory of speech communication]. Navch. posib. / Yu. V. Kosenko. Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet, 2013. S. 51–54.
5. Krasniakova A. O. Problemy doslidzhennia komunikatyvnykh praktyk v Internet-seredovyshchi [Research problems of communicative practices in the Internet environment]. *Mediapsykholohiia i mediaosvita. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii: zb. statei / NAPN Ukrainy, In-t sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. K. : Milenium, 2017. Vyp. 39 (42). 230 s.
6. Malieieva N. S. Komunikatyvni internet-praktyky v suchasnomu suspilstvi [Communicative Internet practices in modern society]. *Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka*. Vyp. 1. 2015. S. 128–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_1_17 (last accessed 20.05.2023)
7. Marchenko, O. M. Teoriia orhanizatsii [Theory of organization]. Navch. posib. / O. M. Marchenko, L. M. Tomanevych, Lviv. derzh. un-t vnutrishnikh sprav. Lviv: Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2015. 359 s. URL: https://pidru4niki.com/81799/menedzhment/tipi_komunikatsiy (last accessed 20.05.2023)
8. Nastoiashcha K. V. Komunikatyvni praktyky sotsialnykh merezh: faktory ta vektory transformatsii [Communicative

practices of social networks: factors and vectors of transformation]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky*. Vyp. 77. 2018. S. 118–126.

9. Parkhomenko N. M. Realizatsiia informatsiinoi funktsii derzhavy shchodo pravovoho rehuliuвання vidnosyn u sferi komunikatsii [Implementation of the informational function of the state regarding the legal regulation of relations in the field of communications]. *Publichne pravo*. № 3 (43). 2021. S. 143–150.

10. Parkhomenko N. M. Sutnisni kharakterystyky komunikatyvnykh praktyk v aspekti realizatsii informatsiinoi funktsii derzhavy [Essential characteristics of communicative practices in the aspect of implementation of the informational function of the state]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurytsprudentsiia*. 2021 № 53. S. 4–7.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2023
The article was received 29 May 2023